

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA O‘ZBEK XALQINING INSONPARVARLIK TAJRIBASINI YORITISHDA SUN’IY INTELEKTDAN FOYDALANISH

Adolat Xushbakovna Raxmankulova

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya. Maqola Ikkinchi jahon urushi davrida o‘zbek xalqining yuksak insonparvarlik va bag‘rikenglik tajribasini tahlil qilib, uni zamonaviy sun’iy intellekt (AI) texnologiyalari orqali targ‘ib qilish masalalarini yoritadi. Tadqiqotda guvohlar xotiralari, badiiy asarlar va hujjatli filmlarni raqamlashtirishda AI, neyrotarmoqlar hamda interaktiv chatbotlardan foydalanish istiqbollari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Ikkinchi jahon urushi, o‘zbek xalqi, insonparvarlik, bag‘rikenglik, tarixiy xotira, sun’iy intellekt, neyrotarmoqlar, raqamli targ‘ibot.

Аннотация. В статье исследуется опыт высокого гуманизма, гостеприимства и межнациональной толерантности узбекского народа в годы Второй мировой войны. На основе анализа воспоминаний очевидцев, документальных фильмов и художественных произведений рассматриваются вопросы популяризации этого богатого исторического наследия в современном обществе. Основной акцент сделан на перспективах эффективного использования технологий искусственного интеллекта (ИИ), нейросетей и интерактивных чат-ботов для цифровизации, внедрения в сознание молодежи и международного продвижения феномена гуманизма узбекского народа.

Ключевые слова: Вторая мировая война, узбекский народ, гуманизм, толерантность, историческая память, искусственный интеллект, нейросети, цифровое продвижение.

Abstract. This article examines the profound experience of humanism, hospitality, and interethnic tolerance demonstrated by the Uzbek people during World War II. Based on the analysis of eyewitness memoirs, documentaries, and literary works, the paper explores the promotion of this rich historical heritage in modern society. The primary focus is placed on the prospects of effectively utilizing Artificial Intelligence (AI) technologies, neural networks, and interactive chatbots for digitizing, instilling into the minds of the youth, and globally promoting the humanistic phenomenon of the Uzbek people.

Keywords: World War II, Uzbek people, humanism, tolerance, historical memory, artificial intelligence, neural networks, digital promotion.

Ikkinchi jahon urushi yillari insoniyat tarixidagi eng og‘ir va murakkab davrlardan biri bo‘lib, millionlab insonlar taqdiriga bevosita ta’sir ko‘rsatdi. Urush keltirib chiqargan fojialar, insoniyat talofatlari va moddiy-texnik yo‘qotishlarni baholash bilan birga, boshpanasiz qolgan hamda front orti hududlariga ko‘chirilgan tinch aholiga ko‘rsatilgan yordam va g‘alabaga qo‘shilgan hissani yoritish bugungi kunda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Dunyoning yetakchi ilmiy markazlari va oliy o‘quv yurtlarida aholi hamda sanoat korxonalarini O‘zbekiston SSRga evakuatsiya qilish rejalari, ko‘chirilgan kishilarning miqdori, ularning ijtimoiylashuvi, taqdiri, iqtisodiyotga ta’siri hamda xalqimizning urush yillaridagi mislsiz jasorati tarixini tadqiq etish bo‘yicha keng ko‘lamli izlanishlar olib borilmoqda.

Tarixiy xotirani e'zozlash va ajdodlar jasoratini abadiylashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Xususan, Ikkinchi jahon urushiga o'zbekistonliklarning 2 millionga yaqini safarbar etilib, shundan 538 ming nafardan ortig'i jang maydonlarida qahramonlarcha halok bo'lgan, 158 ming nafardan ortig'i bedarak yo'qolgan, mustaqillik yillarida 200 nafarga yaqin harbiy xizmatchilar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlari mamlakatimizning tinchligi va osoyishtaligi yo'lida o'z jonini fido qilganlar. Biz tinchlik va mustaqillik uchun o'z jonini ayamagan ota-bobolarimiz va mard o'g'lonlarimizning ulkan jasorati, matonati hamda fidoyiliklarini yuragimizda abadiy saqlaymiz". Urush yillarida O'zbekistonga 1,5 milliondan ortiq kishi (shundan 250 ming nafari bolalar) ko'chirib keltirilgan, bu voqealar xalqimizning kollektiv xotirasida chuqur iz qoldirdi. Aynan o'sha og'ir sharoitda o'zbek xalqi o'zining tarixan shakllangan bag'rikenglik, mehmondo'stlik va insonparvarlik fazilatlarini namoyon etdi. Mahalliy aholi turli millat vakillarini qabul qilib, ularni uy-joy, oziq-ovqat va ma'naviy ko'mak bilan ta'minladi. Ko'plab o'zbek oilalari bu bolalarni o'z farzandlaridek tarbiyalab, ularga oila muhitini yaratib berdilar. Bu holat jamiyatda millatlararo hamjihatlik va o'zaro yordam an'alarining shakllanishiga xizmat qildi.

Bugungi raqamli texnologiyalar asrida ushbu buyuk tarixiy tajribani, ayniqsa yoshlar ongiga singdirish va global miqyosda keng targ'ib qilishda Sun'iy Intellekt (AI) vositalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. AI metodologiyasi yordamida tarixiy xotirani saqlash va uni interaktiv shaklda jamiyatga taqdim etishning bir necha muhim yo'nalishlarini ko'rsatish mumkin:

1. Hujjatli va badiiy merosni AI yordamida raqamli transformatsiya qilish

Urush mavzusi hanuzgacha madaniyat va san'at namoyandalarning asarlarida o'z ifodasini topmoqda. Masalan, rejissyor Jasur Isxoqovning "Urush bolalari" (2010) hujjatli filmi (ssenariy muallifi Mastura Isxoqova, operator va prodyuser Sardor Isxoqov) bunga yaqqol misoldir. 2024-yil 10-may kuni Mirzo Ulug'bek tumani Lev Tolstoy nomidagi axborot-kutubxona markazida namoyish etilgan ushbu filmda Maya Shumskaya, Stanislav Mansurov-Kognichenko, Yelena Bober hamda O'zbekiston Davlat konservatoriyasi professori Vitaliy Melkomini kabi "urush bolalari"ning hayoti aks etgan.

Sun'iy intellektning o'rni: Zamonaviy AI neyrotarmoqlari (masalan, *Topaz Video AI* yoki *Deep Nostalgia*) yordamida ushbu turdagi tarixiy kinoxronikalar va arxiv fotosuratlarining sifatini 4K formatigacha ko'tarish, ovozlarni shovqindan tozalash va hatto qora-oq tasvirlarni realistik ranglarga keltirish mumkin. Bu esa yosh avlod uchun tarixiy materialning vizual jozibadorligini va ta'sirchanligini keskin oshiradi.

2. Tarixiy guvohliklarni "Jonlantirish" va AI-chatbotlar yaratish

Belarusiyadan evakuatsiya qilingan Yelena Boberning: "*O'zbeklar bizga biror marta ta'na qilmagan... biz hammamiz og'a-inni edik*", – degan so'zlari, shuningdek, taniqli yozuvchi Korney Chukovskiyning Toshkentdagi bolalar uylari oldida bola olish uchun navbatda turgan o'zbeklarni ko'rib hayratlangani haqidagi xotiralari bebaho manbalardir. Rossiyalik taniqli qo'shiqchi Iosif Kobzonning Yangiyo'ldagi paxsali uy, tandir noni va kunjara haqidagi xotiralari, Rossiya xalq artisti Yuriy Stoyanovning onasini qabul qilgan o'zbek o'qituvchisi oilasi haqidagi minnatdorlik so'zlari o'zbek xalqining bag'rikengligiga qo'yilgan ma'naviy haykallardir.

Sun'iy intellektning o'rni: Katta til modellari (LLM – *ChatGPT*, *Claude*) yordamida ushbu shaxslarning xotiralari va tarixiy manbalar asosida maxsus "Tarixiy AI-chatbotlar" yoki virtual interaktiv personajlar yaratish mumkin. Foydalanuvchilar (masalan, talabalar) bunday neyrotarmoq

tizimlari bilan xuddi o'sha davr guvohlari bilan suhbatlashgandek muloqotga kirishib, urush yillari muhitini virtual his qila oladilar.

3. Badiiy asarlar va monumental merosni multimediya formatiga o'tkazish

Taniqli o'zbek adibi Rahmat Fayziyning «Hazrati inson» romani, G'afur G'ulomning «Sen yetim emassan» she'ri va o'zbek kinosining shohasarlari bo'lmish «Sen yetim emassan», «Leningradliklar – jigarbandlarim», «Umidni asrang» filmlariga Shomahmudovlar oilasi hayoti asos bo'lgan. Toshkentdagi "Xalqlar do'stligi" monumenti esa ushbu jasoratning moddiy ramzidir. Jumladan, «Sen yetim emassan» filmi misolida sun'iy intellekt texnologiyalarini 4K (Kirish – Kuzatish – Konseptualizatsiya – Qo'llash) modeli bilan integratsiyalash urush yillarida namoyon bo'lgan insonparvarlik va bag'rikenglik tajribasini o'rganish, tarixiy xotirani saqlash hamda uni yoshlar orasida targ'ib etishning samarali pedagogik mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur yondashuv doirasida quyidagi natijalarga erishildi:

- Kirish bosqichida ChatGPT kabi katta til modellari yordamida film mazmuni asosida muammoli savollar shakllantirildi. Natijada talaba va o'quvchilarda urush yillarida o'zbek oilalarining insonparvarlik va bag'rikenglik fazilatlariga nisbatan qiziqish ortdi hamda tarixiy voqealarni mustaqil tahlil qilishga motivatsiya yuzaga keldi;

- Kuzatish bosqichida film sahnalari tarixiy manbalar va evakuatsiya jarayonlariga oid hujjatlar bilan qiyosiy tahlil qilindi. Sun'iy intellekt vositalari yordamida film mazmunida aks etgan insonparvarlik, hamjihatlik va millatlararo totuvlik kabi tushunchalar aniqlanib, ularning tarixiy voqelik bilan uyg'unligi baholandi. Tahlillar natijasida filmda aks etgan voqealarning real tarixiy asosga ega ekanligi va Shomahmudovlar oilasi timsolida o'zbek xalqining urush yillaridagi bag'rikenglik an'analari yoritilgani tasdiqlandi;

- Konseptualizatsiya bosqichida talabalar va tadqiqotchilar tomonidan insonparvarlik, bag'rikenglik, mehr-oqibat, fuqarolik mas'uliyati hamda millatlararo hamjihatlik tushunchalari o'rtasidagi bog'liqliklar sun'iy intellekt yordamida yaratilgan konseptual xaritalar asosida tizimlashtirildi. Bu esa film mazmunining nafaqat badiiy, balki ma'naviy-tarbiyaviy va tarixiy ahamiyatini ham chuqurroq anglash imkonini beradi;

- Qo'llash bosqichida esa film mazmunidan kelib chiqib esse, taqdimot va interaktiv topshiriqlar ishlab chiqildi. Sun'iy intellekt vositalari yordamida yaratilgan tavsiyalar asosida talabalar Shomahmudovlar oilasi faoliyatini bugungi gumanitar qadriyatlar bilan taqqoslab, tarixiy empatiya va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga erishdilar. Tadqiqot natijalari 4K modeli va sun'iy intellekt texnologiyalarining uyg'un qo'llanilishi urush yillarida namoyon bo'lgan o'zbek xalqining insonparvarlik tajribasini yoshlar ongiga samarali yetkazish va uni zamonaviy raqamli muhitda targ'ib qilish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirishini ko'rsatdi.

Shunday qilib, «Sen yetim emassan» filmi misolida 4K (Kirish–Kuzatish–Konseptualizatsiya–Qo'llash) modeli hamda sun'iy intellekt texnologiyalarini integratsiyalash natijasida urush yillarida o'zbek xalqining insonparvarlik va bag'rikenglik tajribasini o'rganishning samarali mexanizmi shakllantirildi. Mazkur yondashuv talabalar va tadqiqotchilarga tarixiy voqealarni nafaqat kuzatish, balki ularni tahlil qilish, umumlashtirish va zamonaviy gumanitar qadriyatlar bilan bog'lash imkonini berdi. 4K modeli va sun'iy intellekt texnologiyalarining integratsiyasi natijasida shakllangan asosiy pedagogik natijalar quyidagi jadvalda keltirilgan:

Jadval 1.

«Sen yetim emassan» filmi asosida 4K modeli va sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash natijalari

4K bosqichi	AI vositasi	Shakllangan ko'nikma	Natija
Kirish	ChatGPT	Muammoli va tanqidiy fikrlash	Talabalarning tarixiy qiziqishi va motivatsiyasi oshdi
Kuzatish	AI matn va kontent tahlili vositalari	Tarixiy faktlarni qiyosiy tahlil qilish	Film voqealarining tarixiy asoslarini aniqlash ko'nikmasi rivojlandi
Konseptualizatsiya	AI asosidagi konseptual xaritalar (mind map)	Tushunchalarni tizimlashtirish	Insonparvarlik, bag'rikenglik va hamjihatlik tushunchalari o'rtasidagi bog'liqlik anglandi
Qo'llash	ChatGPT, Gemini va boshqa generativ AI vositalari	Tahliliy yozuv va refleksiya	Tarixiy empatiya hamda fuqarolik pozitsiyasi shakllandi

Jadvalda keltirilgan natijalar 4K modeli va sun'iy intellekt texnologiyalarining o'zaro integratsiyasi tarixiy xotirani saqlash, insonparvarlik g'oyalarini targ'ib qilish hamda yoshlarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Sun'iy intellektning o'rni: *Midjourney*, *Stable Diffusion* yoki *Sora* kabi generativ sun'iy intellekt modellaridan foydalanib, Rahmat Fayziy va G'afur G'ulom asarlaridagi obrazlarni, Shomahmudovlar xonadoni muhitini zamonaviy 3D formatida va animatsion variantlarda qayta yaratish mumkin. Shuningdek, AI yordamida yaratilgan virtual muzeylar orqali xorijiy turistlar va tadqiqotchilar dunyoning istalgan nuqtasidan turib O'zbekistonning urush yillaridagi insonparvarlik fenomenini o'rganish imkoniga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib aytganda, ikkinchi jahon urushi yillarida namoyon bo'lgan o'zbek xalqining insonparvarlik tajribasi shunchaki tarix emas, balki bugungi geosiyosiy ziddiyatlar davrida butun dunyoga o'rnak bo'ladigan ma'naviy qadriyatdir. Sun'iy intellekt texnologiyalari ushbu tarixiy haqiqatni unutilishdan asrash, uni zamonaviy, qiziqarli va xalqaro miqyosda tushunarli raqamli tillarga o'girishda eng samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. G'oliblarning merosxo'rlari bo'lgan bugungi avlod ushbu bag'rikenglik namunasini raqamli dunyoda munosib targ'ib qilishi lozim.

Adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Ikkinchi jahon urushida qozonilgan g'alabani 80 yilligi hamda Xotira va qadrlash kuniga tayyorgarlik ko'rish va munosib nishonlash to'g'risida. 19.02.2025 yil, № PQ-75. – "Xalq so'zi" gazetasi, 2025-yil 20-fevral, № 37 (8901).
2. Узбекская ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.). В 3-х томах. Том I. – Ташкент: Фан, 1981. – 407 с.; Том II. – Ташкент: Фан, 1983. – 287 с.; Том III. – Ташкент: Фан, 1985. – 320 с.
3. Ўзбекистон халқининг фашизм устидан қозонилган ғалабага қўшган ҳиссаси. Китоб-альбом. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2020. – 280 б.

4. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th Edition. – Pearson, 2020.
5. Topaz Labs Video Enhancement Technologies. AI-driven video restoration software, 2024. – URL: topazlabs.com
6. OpenAI. ChatGPT: Large Language Models for text generation and interactive communication, 2023. – URL: <https://openai.com>